

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 18
31 июль

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
6-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
18-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-6**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
18-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-6**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 18-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июль 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 14 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илгор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдор.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ЖУРНАЛИСТИКА

1. Моҳигул Абдуллаева

АҲБОРОТ ХИЗМАТИ ХОДИМИНИНГ ФАОЛИЯТИ: ЮТУҚ ВА
КАМЧИЛИКЛАР 7

2. Ахмедов Турсинали Сапаралиевич

ОАВ-даги ЭТНИК МАВЗУЛАРНИНГ ХИЛМА-ХИЛЛИГИ: ТОЛЕРАНТЛИК ВА
ЗИДДИЯТЛИЛИК ПОТЕНЦИАЛИ 10

ЖУРНАЛИСТИКА

АХБОРОТ ХИЗМАТИ ХОДИМИНИНГ ФАОЛИЯТИ: ЮТУҚ ВА КАМЧИЛИКЛАР

Моҳигул Абдуллаева

"Худудгаз Бухоро" газ таъминоти филиали

матбуот котиби

Телефон:+998(91) 4106446

famous-star@mail.ru

Аннотация: Мазкур мақолада бугунги даврда ахборот хизматининг ўзига хослиги, унинг ютуқ ва камчиликлар, шунингдек, фаолиятининг асосий мезонлари тўғрисида тўхталиб ўтилган. Энг асосийси, ташкилот матбуот котибининг функционал вазифалари ҳам алоҳида тилга олинган.

Калит сўзлар: тезкорлик, жамоатчилик билан ишлаш, пресс-релиз, имидж, функционал фаолият.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2019-йилнинг 27- июнь санасида “Оммавий ахборот воситалари мустақиллигини таъминлаш ҳамда давлат органлари ва ташкилотлари ахборот хизматлари фаолиятини ривожлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарор қабул қилинди. Унда оммавий ахборот воситаларининг фаолияти учун максимал даражада қулай шароитлар яратиш, давлат ва жамият ўртасида самарали мулоқотни йўлга қўйиш, аҳолига ислоҳотларнинг мақсади, вазифалари ва натижалари ҳақида тезкор, холис ва тўлиқ ахборот етказиш, давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари фаолияти шаффофлигини ошириш, шунингдек, уларнинг жамоатчилик билан ўзаро ҳамкорлик алоқаларини ва ахборот хизматлари фаолиятининг самарадорлигини тубдан яхшилаш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди.

Албатта, бугунги кунда ҳар бир ташкилот фаолиятини янада такомиллаштириш, унинг имиджини шакллантириш, мавқеини ошириш асосий масала бўлиб келмоқда. Бунда эса шубҳасиз, ахборот хизмати ва матбуот котибларининг ўрни бекиёс.

Матбуот котиби ким, унинг функционал вазифалари нималардан иборат деган саволларга жавобан, ҳар бир ахборот хизмати ходими фаолиятидан келиб чиқкан ҳолда, унинг асосий вазифаларига алоҳида тўхталиб ўтиш лозим.

Бугун ахборот хизмати ходимининг олдидаги асосий вазифа – ташкилот фаолиятини ҳалқقا кўрсатиш, фуқаролар қарашларини шакллантириш, бошқача қилиб айтганда, ташкилот ва жамоатчилик ўртасида ҳам кўпприк, ҳам қалқон бўлиши лозимлиги турибди.

Албатта, ташкилот матбуот котиби фаолияти давомида барча оммавий ахборот воситалари ходимлари билан яқиндан алоқани ўрнатган ҳолда, ОАВда фаолият мезонини шакллантириб бориши ҳамда мунтазам равишда фаолликни кучайтириши даркор. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармон, қарор, фармойишлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, фармойишлари тўлиқ билиши талаб этилади.

Ахборот хизмати ходими ташкилотнинг жамият олдидаги вазифаларини самарали ҳал этиш учун зарур бўлган ахборот, маълумот ва янгиликларни ташкилот тасарруфидаги филиаллар ва бўлимлар билан ўзаро ҳамкорликда тўплайди ва веб-ресурслар ҳамда ижтимоий тармоқларга жойлаштириши, оммавий ахборот воситалари учун хабарларни, хусусан, айланувчи сатр, тезислар, кун тартиби, пресс-релизлар, бюллетенлар, лавҳалар, матн ва шу кабиларни тайёрлаш ва тарқатишда иштирок этиши, ташкилот фаолиятига доир масалалар бўйича босма материалларни тайёрлаш ҳамда миллий ва хорижий нашрларда эълон қилиш, телерадиоэшиттишлар, давра сухбатлари, учрашув ва пресс-турларни ташкил этиш, соҳага оид давлат сиёсатини амалга оширишда иштирок этиши даркор.

Шунингдек, интернет тармоғида ўзи фаолият олиб бораётган ташкилотнинг веб-сайти,

ижтимоий тармоқ саҳифалари замонавий даражада юритилишида қатнашиши шарт. Ҳар бир матбуот котиби юқорида санаб ўтилган вазифаларга тўлиқ амал қиласагина ўз фаолиятини мукаммал даражада йўлга кўяди, айниқса, ташкилот имиджини шакллантиришда муносиб равишда фаолият олиб бориши мумкин.

Шубҳасиз, "имидж" сўзига таъриф берадиган бўлсак, бу атама инглиз тилида "сиймо, кофия, тимсол, образ" деган маъноларни ифодалайди. Француз олимни Блез Паскалинг фикрига кўра, "имидж – таъсир ўтказиш технологияси"дир. Шундай экан, ҳар бир матбуот котиби таъсир ўтказиш қобилиятига эга бўлиши даркор.

Матбуот котиби фаолиятида медиа режанинг энг муҳим ҳужжат эканлигини алоҳида эътироф этиш мумкин. Медиа режани тузиш орқали у ўз олдига қўйган мақсадига эришади. Матбуот котиби бу билан ахборотни бериш режасини тузиш, материални жойлаштириш учун ОАВ ва бошқа медиа-майдонларни танлашда имкон топа олади. Энг муҳими, танланган бу йўл хабарнинг керакли аудиторияга етиб бориши, мақсадларни шакллантириши, фаолият стратегияси ва тактикасини танлаши учун хизмат қилади.

Таъкидлаш ўринлики, матбуот котиби уюштириладиган ҳар бир матбуот анжумани учун жавобгар экан, бевосита оммавий ахборот воситаларини ахборот билан таъминлашда пресс-релиз ёзиш тартибига қатъий риоя қилиши шарт. Чунки тўғри ёзилган ва алоҳида эътибор билан қайд этилган пресс-релиз барча оммавий ахборот воситалари учун тайёр манбага айланни улгуриши керак.

Тезкорлик ва аниқлик нафақат журналистлар, балки ахборот хизмати ходимлари учун ҳам жуда муҳим. Чунки оммавий ахборот воситалари факат янгилик яратишга ҳамда кенгрок аудиторияни жалб этишга интилади. Шунинг учун ҳам ташкил этилган ҳар қандай тадбир, матбуот анжумани ёки брифингларда, масъулиятни ҳис этган ҳолда, матбуот котиблари тезкорлик билан маълумотни етказа олиши муҳим. Бу аксарият ахборот хизмати ходимлари риоя эта олмайдиган талаблардан бири ҳисобланади.

Матбуот котиби, юқорида таъкидлаб ўтганимиздек, барча оммавий ахборот воситаси, жумладан, телевидение, радио, босма ва электрон нашрларда ташкилот фаолиятини мунтазам равишида ёритиб бориши лозим. Аммо баъзилар факат электрон нашр ёки телевидениеда чиқиши қилиб, бошқа оммавий ахборот воситаларида фаолиятни ёритишида сусткашликка йўл қўйиб келишади. Бу эса уларнинг фаолиятини тор доирадаги аудиторияга кўрсатган ҳолда ташкилот билан яқиндан танишишида тўсқинлик қилиш мумкин.

Ахборот хизмати ходими барча журналистларни ахборот билан таъминлашни мақсад қилиб қўйган экан, аввало, пресс-релиз ёзиш қоидаларига тўлиқ амал қилиши шарт. Аммо матбуот котибларининг деярли кўпчилиги пресс-релиз қоидаларига риоя этмайди. Унда аниқ мақсад акс эттирилмайди. Натижада журналистлар ва аудитория керакли маълумотларни олишда қийналишади, бундан эса ташкилот обрўсига путур етади.

Ахборот хизмати ходими фаолиятида қўлланиладиган визуал инструментлар ҳам мавжуд бўлиб, улардан самарали фойдаланиш иш самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Булар расмлар, графикали маълумотлар, диаграммалар ва пресс-релизга кўмаклашувчи карталар ҳисобланади. Ахборот хизмати ходими бу каби номи санаб ўтилган визуал инструментлардан намунали фойдалансагина ўз мақсадини етказа олади.

Баъзан ташкилот фаолиятида инқирозли вазиятлар бўлиб туриши мумкин. Айни мана шу жараёнда ҳар бир матбуот котиби фаол ва эътиборли бўлиши даркор. Албатта, инқирозли вазият қандай рўй бериши мумкин, деган савол туғилиши табиий.

Инқироз кутилмаганда, тўсатдан рўй берадиган вазият бўлиб, дарҳол муносабатни талаб этидиган ҳодисадир. Шунингдек, бир меъердаги кундалик ҳаётни мувозанатдан чиқарувчи вазият ҳамdir. Айни мана шу жараёнда ахборот хизмати ходими католикка йўл қўймасдан, фаол ва ташаббус қўрсатиши шарт. Шу билан бир қаторда оммавий ахборот воситалари билан алоқани мустаҳкамлаши, ижтимоий тармоқларга вазият билан боғлиқ маълумотларни тақдим этиши, ҳар бир маълумотнинг аниқлилигига ишонч ҳосил қилиши, мишишларга қарши ўз фикр ва мулоҳазаларини билдириб ўтиши лозим. Шундагина ташкилот имижини сақлай олиши, мишишларга чек қўйиши, мавқеъни қўтариши мумкин. Энг муҳими, жамоатчиликнинг фикрини ўзгартира олади.

Матбуот котиби ўз фаолиятини янада тақомиллаштириши, аниқликка таянган ҳолда пресс-релиз тайёrlаб бориши, тадбирлар, хусусан, матбуот анжуманларини аниқ белгиланган режа асосида ташкил этиши керак. Аксарият ахборот хизмати ходимлари матбуот

анжумани давомида бир қатор хатоликка йўл қўйишади. Хусусан, матбуот анжуманида жуда кўп терминлар қўлланилади, бунда эса журналистлар гап нима ҳақида эканлигини тушунмай, аксинча, аниқ маълумотларга эга бўлишмайди. Ёки матбуот анжуманида маърузачиларнинг исм-шарифи масаласига ҳам алоҳида эътибор қаратиш зарур. Бу оммавий ахборот воситалари хоидмлари учун қулайлик яратишнинг биринчи талаби ҳисобланади.

Фаолияти давомида ахборот хизматининг ҳар бир ходими оммавий ахборот воситалари билан ишлашда унинг аудиторияси ҳамда йўналишига ҳам эътиборли бўлиши шарт. Аксарият матбуот котиблари бир материални барча оммавий ахборот воситаларига тақдим этади, унинг турига эса аҳамият қаратишмайди, натижада тақдим этилган маълумот ўз сифатини йўқотади.

Бугунги кун талабидан келиб чиққан ҳолда матбуот котиби яна бир масалага, яъни сайтилар, мессенджерлар, блоглар ва бошқа бир қатор ижтимоий тармоқлар билан ишлаш тизимини ҳам йўлга қўйиши муҳим. Чунки ижтимоий тармоқларнинг бошқа оммавий ахборот воситаларига нисбатан аудиторияси кенгроқ ҳисобланади. Шунингдек, тўғридан-тўғри мақсадли аудиторияга чиқиш имкониятини, тарафдорларни жалб этиш ва жамлашни, молиявий имкониятлар чекланган вазиятларда улардан бепул ва арzon фойдаланишни, қисқа дақиқалар ичida ташкилотнинг видеоканалини, ижтимоий сайтларда саҳифасини яратиш ва аудио, видеороликларни тайёрлаб, жойлаш мумкинлигини ҳам эътиборга олиш лозим.

Ахборот тақдим қилишдан олдин матбуот котиби ташкилот фаолиятининг қайси томонларини аудиторияга маълум қилмоқчи, яхшилаб ўйлаб кўриши, энг зарур ва муҳим ахборотларни саралаб, асосий эътиборни шунга қаратиши лозим. Ҳар бир тарқатилаётган хабар албатта далиллар ва рақамларга бой бўлиши керак. Бу ахборотнинг тўғри ва ишончлилигини яна бир маротаба тасдиқлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. <http://evartist.narod.ru/text9/19.htm> электрон сайти.
2. Дўстмуҳаммад X. Ахборот – мўъжиза, жозиба, фалсафа. –Т.: Янги аср авлоди, 2013.
3. Жаҳон журналистикаси тарихи. Дарслик. Ф.Мўминов, А.Нурматов, Т.Эшбеков ва бошқ. –Т.: Фан ва технологиялар, 2008.

ОАВ-ДАГИ ЭТНИК МАВЗУЛАРНИНГ ХИЛМА-ХИЛЛИГИ: ТОЛЕРАНТЛИК ВА ЗИДДИЯТЛИЛИК ПОТЕНЦИАЛИ

Ахмедов Турсинали Сапаралиевич
Ўзбекистон Журналистика ва оммавий коммуникациялар
университети стажёр-тадқиқотчиси
Телефон: +998998598930
mister.samson.86@mail.ru

Аннотация: Замонавий ОАВ-даги этник мавзудаги материаллар жуда хилма-хил бўлиб, ушбу мақолада этносларнинг ижтимоий-маданий ривожланиш масалалари, ички ва ташки миграция, этник конфликтлар, экстремизм ва этноконфессионал муаммоларнинг ёритилиши каби асосий тематик йўналишларга тўхтадик. Журналистлар бир вақтнинг ўзида ҳам толерантлик, ҳам зиддиятлилик потенциалини жамлаган ушбу мавзуларни ёритишда жуда эҳтиёт булиши ва жавобгарлик ҳиссини тўла-тукис сезиши керак. Акс ҳолда конфликтоген, яъни зиддиятни келтириб чиқарувчи этник ахборотнинг тарқалиш хавфи пайдо булади

Калит сўзлар: замонавий ОАВ, этник мавзу, полиграфия, миллиатларро муносабатлар, этномаданий ҳолат, этник тусдаги ахборот, конфликтоген ахборот, этник мавзуларни ёритувчи журналист, толерантлик.

Замонавий ОАВ – ижтимоий онгга, хусусан полиграфия жамиятдаги миллиатларро муносабатлар соҳасида ҳам улкан таъсир этиш кучига эга ахборот каналларининг бири эканлиги шубҳасиз. Шунинг учун ҳам тадқиқотчилар ОАВ-да этник жараёнларнинг ёритилиши, матбуотдаги этник стереотиплар, медиамакондаги маданиятлар ва этносларро коммуникациянинг ўзига хос жиҳатлари каби қатор муаммоларга катта эътибор бермоқдалар. Манипулятив технологиялар тараққиёти ва ОАВ-да фойдаланиш имконияти ортган сари жамият ҳаётининг этник жиҳатларини ҳаққоний ёритилиши нуқтаи назаридан ҳам ушбу илмий муаммо ва унинг ечимини топишнинг аҳамияти ҳам ортиб бормоқда.

ОАВ орқали жамиятда ҳақиқий, баъзан эса сунний яратилган ёрқин тусдаги ва таъсирчан этник образлар, юксак ғоялар ва орзулар, афсоналар ва қадриялар ёритилади-ки, улар инсонларда этник қадр-қиммат, фурур ва ифтихор, гина-қудурат ва қўрқўв каби тўйғуларни ўйғотиши мумкин. Замонавий медиамакон жуда муҳим ахборот майдони бўлиб, унда турли хил идеологлар, сиёсатчилар, бизнес ва маданият вакиллари оммавий аудиторияни ўзига оғдириш мақсадида «кураш» олиб боради. Натижада ОАВ кўмагида жамият эътиборини этник масалаларга тортиш билан бирга, ушбу соҳаси ҳақидаги ўзига хос қарашлар ҳам шакллантирилади.

ОАВ ва журналистлар этник тусдаги ахборотнинг охир-оқибат қандай натижага олиб боришини олдиндан таҳмин қилиши керак. У этносларро кескинликни авж олдиради ми ёки юмшатади ми, толерантлик ғоясини илгари сўрмоқда ми ёки зиддиятга сабаб бўлади ми? Бу борада «толерантлик» тушунчаси алоҳида ўринга эга. Россиялик олима В. Малькованинг фикрича «Жуда кўп баҳс-мунозарага сабаб бўлса ҳам «толерантлик» тушунчаси сўнгги йилларда дунё сиёсатчилари, олимлари ва журналистлари томонидан фаол равишда фойдаланилмоқда. Ушбу аҳлоқий категория дунёнинг кўп ўлчамли ва ранг-баранг эканлиги, турли давлатларда турлича одамлар – ўзларининг хилма-хил миллий ва этник маданиятлари, феъл-атвор нормалари, қадриялари ва урф-одатларига эга бўлган кўплаб конфесиялар ва миллиатлар (ёки этнослар) вакиллари яшаши фактининг инсонлар томонидан тан олинишини назарда тутади» .

Толерантлик тушунчасига этник мавзуларни ёритувчи журналистлар фаолияти билан боғлиқ ҳолда қарайдиган бўлсак, у энг аввало этник дискриминация ва иркчиликка, хар қандай этник куч ишлатиш ва ноҳақлика, бошқа этнос вакилларига нисбатан менсингаслик ва эътиборсизлигига қарши йўналтирилган бўлиши керак. Шунинг учун ҳам журналистлар этник тусдаги сюжетларни ёритишда жуда эҳтиёт булиши ва жавобгарлик ҳиссини тўла-тукис сезиши керак. Акс ҳолда зиддиятни келтириб чиқарувчи (конфликтоген) этник ахборотнинг тарқалиш хавфи пайдо булади.

Замонавий ОАВ-даги этник мавзудаги материаллар жуда хилма-хил. Бундай тематик йўналишларнинг биринчиси сифатида давлат ичкарисида яшаётган этносларнинг ижти-

моий-маданий ривожланиш муаммолари, хусусан, ҳудудлардаги этнослараро муносабатлар, этник демография, этник диаспоралар тили ва маданиятини сақлаб қолиш ва ривожлантириш ҳақидаги публикацияларни айтиб ўтишимиз мумкин. Журналистлар бу соҳада қизиқарли жиҳатларни топиши, ўз қаҳрамонларининг миллий туйғулари ва кадр-кимматини хурмат қилган ҳолда утган тарихи ва бугунги куни, келажак муаммолари ҳақида ёзиши мумкин.

Бу ерда этник гурухларнинг келиб чиқиши (этногенези) ва тарихий босиб утган йўли, бугунги кундаги демографик ҳолати, ҳамда келажакдаги қизиқиши ва манфаатлари ҳақида сўз боради. Шунинг баробарида, одатда, уларнинг утган тарихи, этник қаҳрамонлари ва ёдгорликлари қайта тикланади, ёки афсонавий даражага чиқарилиб, кўкларга кўтарилади. Тил сиёсати масалалари, аҳоли турар жойлари, кўчаларнинг қайта номланиши ҳақидаги саволлар ўртага ташланади.

Лекин ҳудди шу нуқтада журналист кўп хатоларга йўл қўйиши ҳам мумкин. Чунки у одатда илмий тадқиқотларга суюнади. Илмий тадқиқотлар ўз навбатида муайян сиёсий руҳда ва бир ёқлама бўлиши мумкин. Журналист бевосита иш олиб борадиган оммавий онг эса ҳар қандай жамият аъзосининг ҳиссиётига кучли таъсир кўрсатадиган этниклик билан боғлиқ мавзуларда илмий баҳс-мунозара олиб бориладиган жой эмас. Бу борада ҳатто тажрибали журналист жуда эҳтиёткор бўлиши керак. Бу, албатта, ушбу мавзулардан қочиш лозим дегани эмас. Аксинча, замонавий этносларнинг ҳозирги этномаданий ҳолати билан боғлиқ муаммоларга ўз вақтида жамиятнинг диққатини тортиш керак. Ва биринчи навбатда ОАВ бундай ижтимоий аҳамиятга эга масалаларга эътибор бериши шарт. Полиэтник жамиятда яшаётган ва ижтимоий жавобгарлик ҳисси билан фаолият юритаётган журналистлар ҳудди шундай қилмоқдалар ҳам. «Журналистика, албатта, кўп миллатли давлатнинг ривожланиш шароитида жуда долзарб аҳамиятга эга бўладиган этник ва этнослараро масалалар билан шуғилланади» .

Миграция мавзуси ҳам этник муаммолар билан боғлиқ бўлган оғриқли мавзуларнинг бири. Миграция бугунги кунда қарама-қаршиликларга тўла бўлган глобал ҳодиса бўлиб, бир томондан ҳам ривожланган давлатларнинг, ҳам ривожланаётган давлатларнинг иқтисодиёти учун ижобий таъсир кўрсатса, бошқа томондан аҳоли этник таркибининг ўзгариши, туб аҳоли ва мигрантлар орасидаги этномаданий зиддиятларнинг ўсиши билан боғлиқ жиддий хавф-хатарларни келтириб чиқармоқда. Албатта, ушбу жараёнлар ва улар сабабли пайдо бўладиган баҳс-мунозаралар ОАВ-да ёритилади. Бу эса ўз навбатида, мигрантларни қабул қилаётган давлатлар аҳолисида уларга нисбатан ижобий ёки салбий тусдаги муносабатни шаклланади.

Муҳим ва зиддиятни келтириб чиқарувчи (конфликтоген) фактор сифатида этник миграция масаласига ОАВ доимо эътибор бериб келмоқда. Этник мигрантлар ҳақида ижтимоий фикрнинг шаклланишида ҳам ОАВ муҳим роль ўйнамоқда. Журналистлар этник мигрантлар ва қабул қилувчи аҳоли муаммоларини, этник маданиятларнинг ўзаро муносабатлари ва устувор жиҳатлари масалалари ҳақида фаол равишда ёза бошлашди. Турғун аҳоли учун кўтилмаганда кўп сонли ўзга маданият вакилларининг пайдо бўлиб қолиши, ОАВ-да уларнинг жиноят, терроризм, ноқонуний фаолият билан алоқадорликда айбланиши, шуларнинг ҳаммаси турли давлатларда ксенофобия ва этник дискриминациянинг ортишига негиз бўлмоқда.

Аудиториянинг эътиборини тортувчи муаммоларнинг яна бири дунёнинг турли бурчакларидаги «ўтли нуқталар» – этник конфликтларнинг ёритилишидир. Ҳарбий ҳаракатлар ҳар доим ҳам инсон ҳаётининг этник жиҳатларига боғлиқ бўлмаса да, баъзан ОАВ-да ҳарбий тўқнашувлардаги этник муаммоларга кўпроқ урғу берилади. Ва журналистлар ва сиёсатчilar саъи-ҳаракати билан омма онгига ҳудди шу тарзда сингдирилади. Аслида ҳарбий тўқнашувларни ёритувчи журналистлар нохолис фактларни, душманга нисбатан камситувчи этник стереотипларни, аудиториянинг қаҳр-ғазабини қўзғатувчи этник гояларни фойдаланмаслиги керак.

Ҳозирги замон шароитида этник тўқнашувнинг ахборот мухити асосан ОАВ орқали шакллантирилади ва қўллаб-қувватланиб борилади. Шунинг учун этник низоларни ҳал қилишда ОАВ конструктив роль ўйнаши, журналистлар ўз материаллари билан конфликтларнинг тинч йўл билан ечим топишига кўмаклашиши керак. Бу борада ушбу хulosаларни айтиб утиш мақсадга мувофиқ:

- ОАВ – этник тўқнашувларда стеротипларни шакллантирувчи асосий манба;
- воқеа-ходисаларни нотуғри ёритилиши конфликтнинг кенгайишига ва ўзаро адоватнинг кучайишига сабаб бўлади;
- ОАВ-нинг вазифаси – ахборотнинг тўқнашув жойидан тезкор ва мустақил равишда етказилиши;
- конфликт қатнашчиларининг ҳаммасига толерантлик принципига мувофиқ муносабатда бўлиш конфликтнинг тез орада тугашининг ва тинч ҳаётга қайтишнинг кафолатидир .

Уюшган жиноятчилик муаммоси ҳам зиддиятли мавзуларнинг бири. Кўпинча шу мавзудаги материалларда маълум бир этнос вакиллари жиноятчилар сифатида тасвирланиб, амалга оширилган жиноятлар эса ушбу этноста боғлиқлиги айтилади. Бундай талқин қилиш, кўпинча жиноятчиларнинг этник келиб чиқишига қараб мақола қаҳрамонлари сифатида танлаб олиниши орқали амалга оширилади. ОАВ-да ана шундай бир-икки мисоллар келтириш билан бутун бир этнос вакиллари жиноятчилар тўдасига чиқариб қўйилади. Аслида сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий соҳаларга тааллуқли бўлган уюшган жиноятчилик муаммоларини этник омиллар билан тушинтиришга ҳаракат қилган журналистлар криминал ҳолатни онгли равишида ёки беихтиёр этниклик билан боғлаб қўяди. Натижада муайян этник гурӯҳ вакилларига нисбатан қўрқув ва нафрат ҳисси кенг оммавий аудитория онгидага маҳкам урнашиб олади.

Бу эса нафақат ушбу этнос вакилларининг ҳафа бўлишига ва айбсиз одамларнинг ноҳак айбланишига олиб келади. Балки уларга нисбатан омма онгидага кескин салбий этник образларнинг пайдо бўлишига ва душманлик кайфиятининг тарқалишига сабаб бўлади. Буларнинг ҳаммаси маълум даражада оммавий онгда ксенофобиянинг шаклланишига ҳизмат қилиб, жамиятдаги этнослараро муносабатларнинг кескинлашишига олиб келади.

Албатта, уюшган жиноятчилик муаммоси ва унга муайян этнослар вакилларининг алоқадорлиги бор эканлиги ҳаётий ҳақиқат. Дунёда кўпгина уюшган жиноятчилик гуруҳлари бор ва уларнинг таркибида у ёки бу этник гурӯҳ вакиллари кўпчиликни ташкил этади. Журналистларнинг ушбу ҳолат билан тўқнаш келишига ва бу ҳақида ёзишига тўғри келади. Лекин маълум бир этнос вакилларининг биргаликда жиноятни амалга оширганилиги факти асосида ҳам журналист бутун бир этник гуруҳнинг, бутун ҳалқнинг жинояткорлиги ҳақида хулоса чикармаслиги керак.

Давлатлар орасидаги ўзаро муносабатлар яна бир улкан мавзу бўлиб, бу бўйича ҳам жуда эҳтиёткорлик талаб этилади. Яқин ва узоқ хорижий давлатлар билан ўзаро муносабатлар, ҳалқаро ташкилотларга аъзолик ва бошқалар ОАВ-да фаол равишида ёритилмоқда. Ушбу соҳадаги дустона, бальзида эса низоли муносабатларнинг ОАВ томонидан муайян тарзда ёритилиши бир давлат фуқароси бўлган оддий инсонлар орасидаги муносабатларга ҳам маълум даражада таъсир этмай қолмайди. Улардаги турли хил этник ўзига хослик бир хил ахборотни турлича қабул қилишига сабаб бўлиши мумкин. Кўп ҳолатда улар дўстлик ёки низонинг асл келиб чиқиши сабабини тушунмаса ҳам ҳиссий-эмоционал қўллаб-куватлаш гуруҳи сифатида жалб этилади.

ОАВ-нинг ҳалқаро дипломатик ишларга бўлган таъсирининг ошганлигини тушунган ҳолда ушбу таъсирнинг оқибати салбий бўлмаслигига эътибор бериш зарур. Кўп ҳолатда ушбу мавзудаги мақолаларда жиддий ва тўлақонли таҳлил этишмайди. Мавжуд маълумотлар олдиндан тайёрланган ва ҳамиша ҳам объектив бўлмаган хулосаларга мослаштирилади. Яъни инсонларнинг ақл-идроқи ва мантиқий фикрлашига эмас, эмоция ва ҳиссиятларига таъсир этишга ҳаракат қилинади. Бу усулларни фойдаланиш нафақат мақсадга мувофиқ эмас, ҳатто ҳозирги шароитда ҳавфли бўлиши ҳам мумкин. Бундай ҳолатда ахборот курашига шунғиб, факат бир томоннинг манфаатларини оммалаштириш билан шуғулланмасдан, икки тарафнинг ҳам позициясини асосли равишида баён этиш, ҳар бир давлатнинг ташқи сиёсатдаги устувор манфаатларини тушунарли тарзда ифодалаш, ўзаро ишончли ҳалқаро муносабатларнинг ўрнатилишига қўмаклашиш зарур.

Замонавий жамият учун жуда долзарб ва оғриқли мавзуларнинг яна бири турли шаклдаги этник экстремизм муаммоларининг ОАВ-да муҳокама қилинишидир. Фашизм, миллатчилик, антисемитизм, шовинизм, ксенофобия ва бошқа шу каби иллатларга боғлиқ мавзулар ОАВ-да баъзан жамият аъзолари бехабар бўлган ёки тарихий хотирасидан деярли учibus кетган тарихий воқеа-ходисаларга боғлиқ ҳолда кўтарилади. Ҳатто қисқача хулоса қилиш ёки тарихий экспурс пайтида ҳам озгина эҳтиётсизлик қилсангиз кўпгина ҳатоликларга

йўл қўйишингиз мумкин. Халқаро терроризм муаммоси ҳақида гап кетганда террорчиларнинг этник белгиларига ургу берилиши ҳам конструктив диалогнинг вужудга келишига тўсқинлик қиласди. Бундай ҳолатларда журналистнинг асосий вазифаси инсонларнинг миллий ҳис-туйғуларини жунбушга келтирмаслик, аксинча этнослараро муносабатлардаги кескинликни юмшатишдир.

Баъзан ушбу мавзуда етарлича профессионал даражада ёзилмаган материаллар кенг жамоатчилик томонидан муҳокама қилиниб, инсонлардаги этник фарқларга салбий қизиқишининг ортишига ва этнослараро муносабатларнинг кескинлашишига сабаб бўлади. Муаллифлар ўз материалларида жамиятда экстремизмнинг намоён бўлишини қораласа ҳам, ахборот майдонида ножӯя иш-ҳаракатларга ундовчи чақирикларни юзага чиқариши мумкин. Албатта, бундай материаллар аудиторияни ўзига жалб қилиш хислатига эга. Лекин бу тариқа ўзнинг касбий шаънини ва энг асосийси, жамиятнинг тинчлигини ҳафф остига қўйиш ноўриндир.

Яна бир муҳим мавзу – этноконфессионал муаммоларнинг ёритишидир. Турли конфесиялар тўғрисида гап кетганда, албатта, этниклик ҳақида ҳам фикр айтилиши аниқ. Бу борада журналистнинг вазифаси ўз мақоласида турли конфесия вакилларини таққослашдан ёки қарама-қарши қўйишдан қочишидир. Кўпинча сиёsat ва этнослараро муносабатлар билан боғлиқ бўлган ушбу мавзуни ёритишида сергакликни асло йўқотмаслик керак. ОАВ-да диний мавзуни ёритиш нафақат сиёсий, балки маданий-маърифий жиҳатдан ҳам жуда муҳим. Чунки дин ўзида кўп асрлик номоддий маданиятни сақловчи, этноснинг маънавиятини юксалтирувчи омил сифатида ҳам катта аҳамиятга эгадир.

Журналист этноконфессионал муаммоларни ёритишида стереотиплар асосида фикрламаслиги зарур. Ушбу соҳада ёзувчи муаллиф етарлича билимга эга мутахассис бўлиши шарт. Мамлакат, баъзан ҳатто этнос ҳам поликонфессионал бўлишини ҳисобга олган ҳолда, диний устунлик ёки конфесиялараро қарама-қаршилик ғояларини тарқатишдан қочиши лозим. ОАВ ва журналистлар жамоаси конфесиялараро ҳамжиҳатлик ва аудитория томонидан ўзга конфесия вакилларининг маънавий қадриятларини толерантлик руҳида қабул қилиши учун муносиб муҳит яратилишига кўмаклашиши керак.

Этноконфессионал муаммоларни ёритишида диний мазмундаги сўзларнинг фойдаланилиши журналистдан диний атамаларни тўғри ва ўз ўрнида қўллашни талаб этади. Шунинг учун диний масалалар тўғрисидаги мақоланинг «тилини ким ва қандай шакллантирганини» диққат билан ўрганиш керак. Кўп ҳолатда мақолада фойдаланилган сўзлар анъанавий диний лексикага оид бўлмай, диний эътиқод эгалари учун бегона тил ва услубда баён этилади. Аслида ОАВ-даги материалларда турли конфесия вакиллари ўз аксларини кўра олиши зарур. Бу ҳар қандай диний мавзудаги муваффақиятли ижтимоий диалогнинг асосий шарти.

Юқорида санаб ўтилган ва айтилмай қолган бошқа этник муаммолардан маълум бўлдики, каерда бўлишидан қатъий назар ҳар қандай полиэтник аҳоли учун бундай мавзудаги ахборотнинг «портлаш» ҳавфи жуда юқори. Ушбу мавзуларнинг ҳар бири, бир вактнинг ўзида ҳам толерантлик, ҳам зиддиятлилик потенциалини жамлаган. Шу маънода ОАВ-да этнослараро муносабатларнинг ҳар икки томонини ёритаётган журналистлар зиммасига юқлатилган масъулиятни яна бир бор таъкидлаш зарур. Жамиятда ҳар қандай ғоялар ва стереотипларнинг тарқалиши журналистларга боғлиқ. Улар омма онгода хавотир ва бегоналашиш, иккиланиш, кўркув каби ҳисларнинг ёки бағрикенглик, тотувлик ва ҳамжиҳатлик, хайриҳоҳлик сингари ижобий хислатларнинг мустаҳкамланишига сабаб бўлиши мумкин. Асосийси, этник мавзуларни кўтараётган журналист ўз мақолаларида ҳам бунёдкорлик, ҳам вайрон этувчи потенциал мавжуд эканлигини унутмаслиги керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Искрина А. В. Роль СМИ в освещении межэтнических конфликтов // Проблемы и перспективы реализации междисциплинарных исследований: сборник статей всероссийской научно-практической конференции. – Уфа: Аэтерна, 2019.
2. Малькова В. К. Этническая тематика в российском информационном пространстве. Коммуникация. 2014. №3.
3. Трофимова Г. Н., Петров Г. П., Барабаш. В. В. Этноориентированная журналистика в билингвальном медиапространстве Саха-Якутии. Вестник Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилева – Серия Журналистика. 2019. №3.

TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(6-қисм)

Масъул мұхаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.07.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000